

Дмитро Пузіков – кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу інновацій та стратегій розвитку освіти, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: освітньо-педагогічне прогнозування, прогнозування змісту повної загальної середньої освіти, компетентнісний підхід в освіті, освітні інновації, інноваційний розвиток закладу загальної середньої освіти, методика навчання суспільствознавчих дисциплін.

 innovacia@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0003-2630-6924>

УДК 37.014.09:355.01

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-4-67-77>

Подано до редакції: 13.10.2025

Прийнято після рецензування: 22.11.2025

Затверджено до друку: 20.12.2025

Опубліковано: 22.12.2025

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ЯК КЛЮЧОВА УМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ І КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНІХ ВТРАТ ЗДОБУВАЧІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто проблему професійної діяльності класного керівника щодо попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти, які утворюють учнівський колектив його класу.

Вагомій ролі класних керівників у процесі попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти сприяють особливості діяльності цієї групи педагогічних працівників: широке коло посадових завдань, прав і обов'язків, закріплених у чинному Положенні про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти; соціально-психологічний і соціально-педагогічний вплив, який класний керівник, як правило, спроможний здійснювати і на групу учнів сталого складу (клас), і на сім'ї (батьків) його представників; можливість регулярної і тісної співпраці класного керівника із сім'ями (батьками) учениць/учнів; високий рівень їхньої обізнаності про стан особистісного розвитку учениць/учнів класу, їхню мотивацію освітньої діяльності, рівень академічних досягнень.

Обґрунтовано, що перед сучасним класним керівником стоїть широке коло завдань щодо попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти: від діагностування ризиків настання, якісних та кількісних показників цих втрат, планування заходів щодо їхньої превенції, профілактики і компенсації; до особистої участі у відповідній навчальній, виховній і позаурочній роботі, координування діяльності інших педагогічних працівників (учителів-предметників), контролю та оцінювання результатів боротьби з цим негативним освітнім явищем.

Виокремлено й обґрунтовано основні функції (напрями) професійної діяльності класного керівника щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнівського колективу класу, а саме: діагностувальна, прогнозувальна, проектувальна, функція планування, комунікативна, координувальна, навчальна, виховна, розвивальна, превентивно-профілактична, правозахисна, мотиваційна, контрольна, регулятивна, рефлексивно-оцінювальна функції. Сукупність згаданих функцій визначає зміст професійної діяльності класного керівника з попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти, які утворюють учнівський колектив його класу.

Як важливий напрям подальших наукових розвідок із цієї проблеми визначено виокремлення особливостей діяльності класних керівників щодо подолання та компенсації освітніх втрат здобувачів базової середньої освіти і профільної середньої освіти, а також дослідження специфіки зазначеної діяльності стосовно здобувачів профільної середньої освіти як за академічним, так і за професійним спрямуванням.

Ключові слова: освітні втрати учнівства; попередження і компенсація освітніх втрат; класний керівник; завдання; функції.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Пандемія COVID-19 і злочинна російська агресія проти України, спричинена нею російсько-українська війна зумовили значний негативний вплив на вітчизняну систему загальної середньої освіти. Одним із наслідків цього впливу стала актуалізація явища освітніх втрат здобувачів освіти. Перед українською системою загальної середньої освіти постало завдання попередження і компенсації освітніх втрат учнів. Одним із важливих і невідкладних кроків до його практичного розв'язання є визначення й обґрунтування цільового та змістового поля діяльності суб'єктів освітнього процесу щодо подолання і компенсації згаданих втрат. Вагому роль у цій діяльності можуть відігравати класні керівники закладів загальної середньої освіти. Таким чином, визначення й обґрунтування завдань і напрямів професійної діяльності класних керівників щодо попередження та компенсації освітніх втрат учнів є актуальною проблемою, що потребує дослідження.

Ця проблема пов'язана з важливими науковими завданнями, а саме: подальшим розробленням теоретико-методологічних засад попередження і компенсації освітніх втрат учнів, визначенням і обґрунтуванням складників професійних компетентностей педагогічних працівників, необхідних для її продуктивного вирішення.

Важливими прикладними завданнями української системи загальної середньої освіти (і з якими тісно пов'язана проблема цього дослідження) є розроблення ефективних методик попередження і компенсації освітніх втрат учнів (зокрема таких, що ґрунтуються на здобутках психодидактики, враховують частководидактичну специфіку навчання певних предметів і курсів, можуть застосовуватися дистанційно, наприклад, у самоосвітній діяльності, використовують можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій). Важливим прикладним завданням є також розроблення і впровадження курсів підготовки різних цільових груп педагогічних працівників (у т. ч. класних керівників) до попередження та компенсації освітніх втрат учнів, які застосовуватимуться у процесі їхньої післядипломної освіти й внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж 2020-х років опубліковано наукові й виробничо-практичні видання, у яких викладено результати досліджень українських учених (переважно представників Інституту педагогіки НАПН України), що спрямовані на розроблення та впровадження дидактичних і методичних засад попередження й компенсації освітніх і навчальних втрат учнів, а саме: діагностування та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України (Топузов, 2023); діагностика та компенсація освітніх втрат у період воєнного стану (Топузов, Головка & Локшина, 2023), явище освітніх втрат у дошкільній освіті та його вплив на інші рівні освіти (Сисоєва & Рейпольська, 2023); компенсація освітніх втрат учнів засобами індивідуалізації навчання в умовах воєнного стану та в повоєнний час (Малихін, Арістова & Алексєєва, 2023); організаційно-методичні засади розроблення навчального / навчально-методичного забезпечення подолання освітніх втрат учнів у

процесі змішаного навчання під час війни (Пузіков, 2025); сутність, причини, наслідки і шляхи подолання навчальних втрат (Бичко & Терещенко, 2023); дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у базовій середній освіті (Алексєєнко та ін., 2024); завдання, зміст і засоби надолуження освітніх втрат учнів у процесі навчання української мови (Дика & Глазова, 2025), української літератури (Яценко, 2023), курсів природничої освітньої галузі (Некрасова, Чаус & Прокуда, 2025), математики (Довгий & Терлецька, 2024), фізики (Сіпій та ін., 2024) тощо.

У зазначених публікаціях розроблено й обґрунтовано термінологічний каркас та інші теоретичні й методологічні засади попередження і подолання освітніх втрат учнів, зокрема виокремлено та обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення цієї діяльності, розглянуто її освітньо-галузеву і предметну специфіку. Однак у цих публікаціях не розглядаються завдання і зміст професійної діяльності класних керівників щодо подолання та компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти. Таким чином, дослідження окресленої проблеми є актуальним.

Метою статті є визначення та обґрунтування завдань і основних напрямів професійної діяльності класного керівника, спрямованої на попередження і компенсацію освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти.

Досягнення мети передбачає виконання низки **завдань**, а саме: визначення та обґрунтування особливостей професійної діяльності класного керівника, які зумовлюють його вагому та специфічну роль у ході попередження і подолання освітніх втрат учнівського колективу класу; визначення завдань професійної діяльності класного керівника щодо попередження та компенсації освітніх втрат учнівства; визначення та обґрунтування основних напрямів вказаної діяльності класного керівника (тобто професійних педагогічних функцій, які він виконує під час її провадження).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання визначених завдань статті використовувалася низка методів наукового дослідження, а саме: аналіз наукової літератури і правових актів, аналіз, синтез, теоретичне узагальнення.

Результати та обговорення. Освітні втрати учнів – це «комплексний показник освітньої системи загалом та особистісних здобутків, зокрема» (Топузов, Головка & Локшина, 2023, с. 7), «втрата можливостей для всебічного розвитку учнів: інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо» (Топузов, 2023, с. 11). На думку С. Сисоевої, «з огляду на те, що освіту в Україні розуміють як єдність навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості, втрати в освіті не варто ототожнювати лише з навчальними втратами» (Топузов, 2023, с. 11). С. Сисоева обґрунтовує доцільність виокремлення Г. Бичко і В. Терещенком трьох компонентів освітніх втрат (Топузов, 2023, с. 11), а саме: «навчальних втрат (у розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо); виховних втрат; зниження темпу розвитку особистості» (Бичко & Терещенко, 2023, с. 7). Зазначимо, що таке бачення компонентного складу освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти сприятиме утвердженню провідної ролі класного керівника в організації їхнього попередження і компенсації, про що йтиметься далі.

На основі результатів аналізу публікацій зарубіжних дослідників О. З. Глушко, А. П. Джурило, О. І. Локшина, С. М. Кравченко, О. О. Максименко та О. М. Шпарик вказують на «два основні типи освітніх втрат» учнів, а саме: «забування», яке стосується «втрати раніше набутого знання під час навчання» і «втрачене» навчання, що «позначає очікуване навчання, яке не відбулося/не відбувається» з об'єктивних або суб'єктивних причин (Топузов, 2023, с. 8).

Класні керівники мають змогу відігравати провідну роль у процесах цілеспрямованого попередження і компенсації освітніх втрат учнів, що здобувають базову або профільну се-

редню освіту. Така висока оцінка ролі цієї групи педагогічних працівників у процесі вказаної діяльності зумовлена низкою її особливостей, які варто розглянути детальніше.

Насамперед це *посадові завдання, права й обов'язки класних керівників*, визначені чинним Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти (Міністерство освіти і науки України, 2000). Відповідно до приписів цього директивного документа до компетенції класного керівника, який стає «організатором учнівського колективу» класу, належать важливі педагогічні завдання, як-от: «сприяти забезпеченню засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей», забезпечувати «профілактику бездоглядності, правопорушень, планувати та проводити відповідні заходи (особливо для учнів із числа незахищеної та пільгової категорії населення)», «проводити виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців)», «співпрацювати з учителями, <...> психологом, медичними працівниками, органами учнівського самоврядування, батьками та іншими учасниками <освітнього> процесу з виконання завдань навчання та виховання в учнівському колективі» (Міністерство освіти і науки України, 2000).

Важливим є *соціально-психологічний і соціально-педагогічний вплив*, який класний керівник спроможний здійснювати як на групу учнів сталого складу (клас), так і на сім'ї (батьків) його представників. Як правило, класні керівники мають вагомий педагогічний авторитет і в учнів класу, і в їхніх батьків, а також у вчителів-предметників. Тому вони відіграють провідну роль у створенні сприятливої соціально-психологічної атмосфери в колективі класу, попередженні та розв'язанні конфліктів (Різун, 2014) у ньому (між учнями, учнями й вчителями), а також між батьками здобувачів освіти і вчителями. Класні керівники, крім того, відіграють провідну роль в організації соціально-педагогічної роботи в учнівському колективі класу (Башкір, Собченко & Цапко, 2020), яка містить величезний потенціал для попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти.

Можливість *регулярної і тісної співпраці класного керівника з батьками учнів*. Більшість педагогічних працівників, які викладають у певному класі, зазвичай спілкуються з батьками учнів або за їхньою ініціативою, або за нагальною необхідності (зумовленої, наприклад, низьким рівнем академічних досягнень та/або дисципліни певного здобувача освіти).

Високий рівень обізнаності класних керівників про стан особистісного розвитку учнів класу, їхні соціальні й психологічні особливості, освітні потреби та інтереси, здібності та нахили, рівень академічної успішності та його динаміку. Зазначимо, що більшість класних керівників здійснює викладання у своєму класі, тому означена інформація перевіряється ними під час освітньої взаємодії зі здобувачами освіти.

Визначення особливостей роботи класного керівника дає змогу перейти до виокремлення основних завдань його професійної діяльності, спрямованої на попередження і компенсацію освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти, до яких належать такі:

- аналізувати стан навчальної діяльності здобувачів загальної середньої освіти, що навчаються в класі, яким керує педагогічний працівник, вивчати стан життєдіяльності дитини та її сім'ї задля виявлення факторів ризику виникнення освітніх втрат;
- визначати ймовірність виникнення освітніх втрат у конкретних учнів класу, передбачати оптимальні способи та засоби їхнього попередження і компенсації;
- проєктувати та планувати діяльність із попередження і компенсації освітніх втрат учнів класу, координувати (інтегрувати) її плани, завдання й заходи із загальним планом роботи з його учнівським колективом;
- здійснювати цілеспрямоване педагогічне спілкування та освітню взаємодію з учнями,

які перебувають у групі ризику щодо настання або зазнали освітніх втрат упродовж поточного навчального семестру;

- координувати педагогічну діяльність учителів-предметників, які викладають у класі, що спрямована на попередження і компенсацію освітніх втрат учнів; у разі необхідності звертатися за допомогою до інших представників відповідного методичного об'єднання/кафедри (наприклад, у випадку тривалої хвороби вчителя певного курсу/інтегрованого курсу – до педагогічного працівника, котрий тимчасово заміняє його);
- здійснювати комунікацію, ініціювати й координувати співпрацю між учасниками освітнього процесу щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнів класу;
- захищати права здобувачів освіти (у т. ч. право на освіту), вимагати виконання батьками (опікуном, піклувальником) дитини їхнього обов'язку щодо забезпечення її права на здобуття повної загальної середньої освіти, ініціювати реалізацію юридичного механізму захисту прав дітей-учнів, які зазнають освітніх втрат через неспроможність батьків (опікуна, піклувальника) виконати цей обов'язок, порушення ними прав дитини, зокрема «виходити з пропозиціями на педагогічних зборах щодо притягнення до відповідальності батьків, які ведуть аморальний спосіб життя, грубо поведуться зі своїми дітьми, завдають їм моральної та фізичної шкоди» (Міністерство освіти і науки України, 2000);
- враховувати у виховній роботі з класом завдання і заходи стосовно попередження і компенсації освітніх втрат його представників (наприклад, добровільного залучення учнів із високим рівнем академічних досягнень до надання допомоги однокласникам, які мають освітні втрати з відповідних курсів/інтегрованих курсів);
- ініціювати, планувати, організовувати, брати участь у здійсненні виховних і позаурочних заходів, спрямованих на попередження і компенсацію освітніх втрат учнів;
- ґрунтуючись на своїх посадових правах і обов'язках, а також суворо дотримуючись норм професійної етики організовувати й контролювати процес попередження і компенсації освітніх втрат представників учнівства класу іншими вчителями; отримувати інформацію про результати оцінювання ними стану навчальних досягнень здобувачів загальної середньої освіти до і після здійснення заходів щодо подолання освітніх втрат учнів із відповідних курсів / інтегрованих курсів;
- укладати звітні документи, в яких показувати проведену роботу, відображати кількісні та якісні результати попередження і компенсації освітніх втрат представників учнівського колективу класу, аналізувати динаміку цих процесів, оцінювати досягнення і можливі прорахунки, визначати рекомендації щодо здійснення цієї діяльності в подальшому.

Зауважимо, що оптимальне виконання цих завдань має базуватися на положенні про попередження і компенсацію освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти, що обговорюватиметься та схвалюватиметься педагогічною радою школи, затверджуватиметься її директором. Практичним інструментом діяльності класного керівника, спрямованої на попередження і компенсацію освітніх втрат учнівства може стати його щоденник із цієї діяльності (на період класного керівництва). Орієнтовну структуру цього документа можуть утворювати такі розділи: перелік учнів класу, стисла інформація про цих учнів та їхні сім'ї (акцент на здібностях і освітніх запитах дитини, ризиках виникнення освітніх втрат та потенційних можливостях попередження і компенсації їх, можливостях участі здобувачів освіти та їхніх батьків у процесі компенсації освітніх втрат інших учнів), академічна успішність здобувачів освіти (семестрові і річні оцінки), обсяг пропусків занять із поважних і неповажних причин

зі схематичною візуалізацією періоду тривалих пропусків (тиждень і більше для поважних, день і більше для неповажних), примітки про виявлені освітні втрати задіяні засоби їхньої компенсації, результати цієї діяльності.

Полегшити роботу класного керівника щодо заповнення цього щоденника може його інтегрування (повне або часткове) з електронним щоденником, який використовується учасниками освітнього процесу в конкретному закладі освіти.

Визначення основних завдань роботи класних керівників щодо попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти дає змогу окреслити такі основні функції (напрями) їхньої професійної діяльності щодо розв'язання окресленої проблеми.

Діагностувальна функція, яка полягає у вивченні стану навчальної діяльності й життєдіяльності дитини, соціальних і соціально-педагогічних особливостей її сім'ї, факторів ризику щодо виникнення можливих освітніх втрат, визначенні конкретних причин і загального обсягу освітніх втрат, яких зазнав учень.

Прогнозувальна функція, реалізація якої дає змогу передбачати можливість виникнення освітніх втрат у певного здобувача освіти (або групи учнів певного класу, які можуть мати спільні причини їхнього настання), визначати ефективні шляхи і засоби попередження і компенсації їх.

Проектувальна функція передбачає формулювання впорядкованого переліку цілей і завдань, визначення комплексу освітніх (навчальних, виховних і розвивальних) заходів і дій, очікуваним результатом яких мають стати випереджальне попередження та результативна компенсація освітніх втрат учнів певного класу.

Функція планування тісно пов'язана з проектувальною, полягає у конструюванні оптимальної послідовності виконання запроєктованих освітніх заходів і дій, визначенні раціональних строків і термінів їх реалізації, окресленні кола осіб, яких залучатимуть/запрошують до участі в цій діяльності, встановленні її проміжних результатів, способів та інструментів оцінювання її результативності.

Комунікативна функція класного керівника забезпечує педагогічне спілкування з учнями, які мають освітні втрати або перебувають у групі ризику щодо виникнення їх, їхніми батьками (сім'ями), адміністрацією і педагогічними працівниками закладу загальної середньої освіти, іншими учасниками освітнього процесу. У ході цього спілкування обговорюються ймовірні ризики та реальні причини виникнення освітніх втрат учнів класу і школи, шляхи та засоби їхнього попередження і компенсації, доцільність та можливості залучення до цієї діяльності інших учасників освітнього процесу, представників громади.

Координувальна функція передбачає розподіл класним керівником навчальних, виховних і розвивальних завдань щодо попередження і компенсації освітніх втрат учнів класу між учителями, які викладають у ньому (згідно з їхніми посадовими обов'язками), сім'ями учнів (відповідно до планів співпраці із сім'ями, домовленостями з батьками), іншими учнями класу (які добровільно погодилися допомогти учителю/учителям у подоланні освітніх втрат однокласника/однокласників, але обов'язково за умови відсутності шкоди від цієї діяльності для власного навчання), представниками громади й громадськості (на підставі договорів про освітнє або соціальне партнерство з ними). Класний керівник продовжує координувати діяльність і взаємодію цих суб'єктів у процесі виконання ними завдань із попередження і компенсації освітніх втрат учнів класу.

Навчальна функція полягає у попередженні й компенсації навчальних втрат учнів, здійснюється класним керівником, якщо він викладає у своєму класі що є доволі поширеною практикою. Ця функція також може здійснюватися класним керівником, якщо він (із різних

причин: як-от: наявність відповідного фаху, лікарняний або перевантаженість іншого педагогічного працівника тощо) добровільно береться допомогти певному вчителю-предметнику (наприклад, провести письмове фронтальне опитування учнів класу задля виявлення обсягу освітніх втрат, передати окремим учням відповідні навчальні завдання/матеріал та узагальнено перевірити виконання їх дитиною).

Виховна функція передбачає визначення і здійснення класним керівником трьох важливих груп завдань виховної роботи з класом, реалізацію відповідних соціальних/соціально-педагогічних проєктів і виховних заходів, а саме: по-перше, тих, що сприятимуть попередженню виникнення освітніх втрат в учнів; по-друге, завдань, які забезпечуватимуть подолання виховних втрат в окремих здобувачів освіти; по-третє, таких, що пов'язані з добровільним та посильним залученням учнів до попередження і подолання освітніх (зокрема виховних) втрат однокласників.

Розвивальна функція полягає в організації і проведенні навчальних (зокрема позаурочних) і виховних заходів, участь в яких сприятиме розвитку мислення (насамперед творчого, логічного і критичного), емоційної і вольової сфер особистості дитини, її освітніх потреб та інтересів тощо. До таких заходів можна віднести учнівські соціальні проєкти, учнівські наукові конференції і семінари, учнівські олімпіади, інтелектуальні та спортивні змагання, учнівські конкурси (технічні, мистецькі тощо), екскурсії (у т. ч. віртуальні), свята тощо. Такі заходи можуть проводитись і для учнів окремого класу (що більшою мірою уможливило врахування завдань попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти (зокрема втрат у розвитку), і як загальношкільні (у цьому випадку необхідна тісна співпраця між керівниками різних класів для визначення спільних завдань і дій, спрямованих на попередження і компенсацію освітніх втрат учнівських колективів їхніх класів).

Превентивно-профілактична функція охоплює цілеспрямовану виховну діяльність класного керівника з попередження (і недопущення повторного виникнення) у класі негативних освітніх, соціально-педагогічних і соціально-психологічних явищ, які можуть призвести до освітніх втрат учнів (насамперед це проблеми адаптації дитини до нового класу/школи, зниження рівня дисциплінованості в окремих учнів, конфлікти з однокласниками і вчителями, захоплення комп'ютерними іграми тощо).

Правозахисна функція передбачає цілеспрямовану діяльність класного керівника щодо гарантування і забезпечення ним у межах своїх посадових повноважень захисту права на освіту учнівського колективу класу загалом і окремих учнів, які перебувають у групі ризику щодо настання освітніх втрат / зазнали їх.

Мотиваційна функція класного керівника полягає в заохоченні учнівського колективу класу, інших учасників освітнього процесу (насамперед учителів-предметників і батьків учнів), представників громади й освітянської громадськості щодо участі в процесах попередження і подолання освітніх втрат здобувачів освіти. Окремим важливим напрямом роботи є мотивування щодо участі в заходах із попередження і компенсації освітніх втрат тих учнів, які перебувають у групі ризику щодо їх виникнення / в яких вони наявні.

Контрольна функція передбачає здійснення класним керівником спільно з адміністрацією школи, учителями-предметниками заходів поточного, семестрового і річного контролю стану попередження і подолання освітніх втрат учнів його класу.

Регулятивна функція полягає у визначенні завдань і здійсненні заходів із коригування результатів попередження та компенсації освітніх втрат учнів класу. З огляду на логіку здійснення освітнього процесу, завантаженість його учасників цю функцію доцільно актуалізовувати наприкінці семестрів.

Рефлексивно-оцінювальна функція передбачає оцінювання (і самооцінювання) класним керівником результативності та ефективності діяльності з попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти. Оцінки й висновки, зроблені класним керівником щодо здобутків і прорахунків у вказаній діяльності стануть основою для розроблення ним передбачень і рекомендацій стосовно її оптимізації, пошуку нових форм, методів і засобів виконання цієї роботи.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Пандемія COVID-19 і початок повномасштабної російсько-української війни актуалізували проблему освітніх втрат українських учнів. Одним із вагомих чинників її системного вирішення, мінімізації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти є розроблення та впровадження в освітню практику теоретико-методичного забезпечення діяльності класних керівників, які здатні відігравати провідну роль в організації попередження і компенсації цього негативного освітнього явища.

Вагомій ролі класних керівників у процесі попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти сприяють особливості діяльності цієї групи педагогічних працівників, а саме: широке коло посадових завдань, прав і обов'язків, закріплених у чинному Положенні про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти, соціально-психологічний і соціально-педагогічний вплив, який класний керівник, як правило, спроможний здійснювати і на групу учнів сталого складу (клас), і на сім'ї (батьків) їх представників, можливість регулярної та тісної співпраці класного керівника із сім'ями (батьками) учнів, високий рівень їхньої обізнаності про стан особистісного розвитку дітей, їхню мотивацію освітньої діяльності, рівень академічних досягнень.

Перед сучасним класним керівником стоїть широке коло завдань щодо попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти: від діагностування ризиків настання, визначення якісних та кількісних показників цих втрат, планування заходів щодо їхньої превенції, профілактики і компенсації до особистої участі у відповідній навчальній, виховній та позаурочній роботі, координування діяльності інших педагогічних працівників (учителів-предметників), контролю й оцінювання результатів боротьби з цим негативним освітнім явищем.

До основних функцій (напрямів) професійної діяльності класного керівника щодо попередження і подолання освітніх втрат учнівського колективу класу (здобувачі базової або профільної середньої освіти) необхідно віднести діагностувальну, прогнозувальну, проєктувальну, функцію планування, комунікативну, координувальну, навчальну, виховну, розвивальну, превентивно-профілактичну, правозахисну, мотиваційну, контрольну, регулятивну, рефлексивно-оцінювальну функції. Сукупність означених функцій класного керівника визначає зміст його професійної діяльності з попередження і компенсації освітніх втрат здобувачів загальної середньої освіти, які утворюють учнівський колектив його класу.

Важливим напрямом подальших наукових розвідок із цієї проблеми є визначення особливостей подолання і попередження класними керівниками освітніх втрат здобувачів базової середньої та профільної середньої освіти (доцільно також дослідити специфіку згаданої діяльності стосовно здобувачів профільної середньої освіти як за академічним, так і за професійним спрямуванням).

Використані джерела

- Алексєєнко, Т., Петрук, О., Барановська, О., Ліпчевська, І., & Павлова, Т. (2024). *Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у базовій середній освіті: методичні рекомендації*. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-763-3-2024-54>.
- Башкір, О.І. Собченко, Т.М., & Цапко, А.М. (2020). Форми виховної роботи класного керівника в закладах загальної середньої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, (68), 50–54. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.9>
- Бичко, Г., & Терещенко, В. (2023). *Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання*. Київ: Український центр оцінювання якості освіти. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf
- Дика, Н., & Глазова, О. (2025). Розвиток соціально-емоційних навичок у процесі надолуження освітніх втрат учнів ЗСО на уроках української мови. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, (2), 345–353. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-345-353](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-345-353)
- Довгий, С., & Терлецька, К. (2024). Система математичної освіти в Національному центрі «Мала академія наук України» як інструмент подолання освітніх втрат. *Наукові записки Малої академії наук України*, (2), 4–12. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-30-01>
- Міністерство освіти і науки України (2000). Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти (Наказ № 434). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text>
- Малихін, О.В., Арістова, Н.О., & Алексєєва, С.В. (2023). *Індивідуалізація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнний час: методичні рекомендації*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-720-6-2023-59>
- Некрасова, М., Чаус, Г., & Прокуда, В. (2025). Міжпредметні зв'язки як шлях подолання освітніх втрат у природничій освітній галузі. *ScienceRise. Pedagogical Education*, (1), 22–25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/textcped_2025_1_6
- Пузіков, Д. (2025). Методика розроблення навчального/навчально-методичного забезпечення подолання освітніх втрат учнівства в процесі змішаного навчання під час війни. *Проблеми сучасного підручника*, (34), 293–308. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-34-293-308>
- Різун, О.О. (2014). Вплив стилю педагогічного керівництва вчителя класом на психологічний клімат та конфліктність колективу. Актуальні проблеми психології в закладах освіти, (4), 214–218. <https://doi.org/10.31812/psychology.v4i.7458>
- Сисоєва, С., & Рейпольська, О. (2023). Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, (2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203>
- Сіпій, В.В., Ляшенко, О.І., Головка, М.В., & Крячко, І.П. (2024). *Особливості навчання фізики в гімназії з урахуванням компенсації освітніх втрат учнів у період воєнного стану: методичні рекомендації*. Київ: Освіта. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Metod_2023.pdf
- Топузов, О. (Ред.) (2023). *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України*. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://undip.org.ua/library/diagnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/>
- Топузов, О., Головка, М., & Локшина, О. (2023). Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>
- Яценко, Т.О. (ред.) (2023). *Українська література. 5 клас: експрес-курс подолання освітніх втрат: практичний посібник*. Київ: Педагогічна думка. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/UKR-LIT-5-kl.-EKSPRES-KURS-OSVITNI-VTRATY.pdf>

References

- Aliexsieienko, T., Petruk, O., Baranovska, O., Lipchevska, I., & Pavlova, T. (2024). *Dydaktyko-metodychnyi suprovid podolannia navchalnykh vtrат u bazovii serednii osviti: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-763-3-2024-54> (in Ukrainian).
- Bashkir, O.I. Sobchenko, T.M., & Tsapko, A.M. (2020). Formy vykhovnoi roboty klasnoho kerivnyka v zakladyakh zahalnoi serednoi osvity. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh*, (68), 50–54. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.9> (in Ukrainian).
- Bychko, H., & Tereshchenko, V. (2023). *Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannia*. Kyiv: Ukrainyskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (in Ukrainian).
- Dyka, N., & Hlazova, O. (2025). Rozvytok sotsialno-emotsiinykh navychok u protsesi nadoluzhennia osvitnikh vtrат uchniv ZZSO na urokakh ukrainskoi movy. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Serii «Pedahohika», Serii «Psykhologhiia», Serii «Medytsyna»)*, (2), 345–353. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-345-353](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-345-353) (in Ukrainian).
- Dovhyi, S., & Terletska, K. (2024). Systema matematychnoi osvity v Natsionalnomu tsentri «Mala akademiia nauk Ukrainy» yak instrument podolannia osvitnikh vtrат. *Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy*, (2), 4–12. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-30-01> (in Ukrainian).
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2000). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro klasnoho kerivnyka navchalnoho zakladu systemy zahalnoi serednoi osvity* (Order No. 434). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text> (in Ukrainian).
- Malykhin, O.V., Aristova, N.O., & Aliexsieieva, S.V. (2023). *Indyvidualizatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvitnikh vtrат uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennyi chas: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-720-6-2023-59> (in Ukrainian).
- Nekrasova, M., Chaus, H., & Prokuda, V. (2025). Mizhpredmetni zviazky yak shliakh podolannia osvitnikh vtrат u pryrodnykh osvitnii haluzi. *ScienceRise. Pedagogical Education*, (1), 22–25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2025_1_6 (in Ukrainian).
- Puzikov, D. (2025). Metodyka rozroblennia navchalnoho/navchalno-metodychnoho zabezpechennia podolannia osvitnikh vtrат uchnivstva v protsesi zmishanoho navchannia pid chas viiny. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (34), 293–308. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2025-34-293-308> (in Ukrainian).
- Rizun, O.O. (2014). Vplyv styliu pedahohichnoho kerivnytstva vchytelia klasom na psykhologichnyi klimat ta konfliktnist kolektyvu. *Aktualni problemy psykhologii v zakladyakh osvity*, (4), 214–218. <https://doi.org/10.31812/psychology.v4i.7458> (in Ukrainian).
- Sysoieva, S., & Reipolska, O. (2023). Osvitni vtraty v doshkilnii osviti yak peredumova podalshykh osvitnikh vtrат. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, (2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5203> (in Ukrainian).
- Sipii, V.V., Liashenko, O.I., Holovko, M.V., & Kriachko, I.P. (2024). *Osoblyvosti navchannia fizyky v himnazii z urakhuvanniam kompensatsii osvitnikh vtrат uchniv u period voiennoho stanu: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Osvita. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Metod_2023.pdf (in Ukrainian).
- Topuzov, O. (Ed.) (2023). *Diahnostyka ta kompensatsiia osvitnikh vtrат u zahalnii serednii osviti Ukrainy*. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. <https://undip.org.ua/library/diahnostyka-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrат-u-zahalniy-seredniy-osviti-ukrainy-metodychni-rekomendatsii/> (in Ukrainian).
- Topuzov, O., Holovko, M., & Lokshyna, O. (2023). Osvitni vtraty v period voiennoho stanu: problemy diahnostyky ta kompensatsii. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> (in Ukrainian).
- Yatsenko, T.O. (Ed.) (2023). *Ukrainska literatura. 5 klas: ekspres-kurs podolannia osvitnikh vtrат: praktychnyi poradnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/UKR-LIT-5-kl.-EKSPRES-KURS-OSVITNI-VTRATY.pdf> (in Ukrainian).

Dmytro Puzikov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Innovations and Education Development Strategies Department of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: educational and pedagogical forecasting, forecasting the content of complete general secondary education, competency-based approach in education, educational innovations, innovative development of general secondary education, methods of teaching social sciences.

PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE CLASS TEACHER AS A KEY CONDITION FOR PREVENTING AND COMPENSATING FOR EDUCATIONAL LOSSES OF SECONDARY EDUCATION STUDENTS

Abstract. The article examines the problem of the class teacher's activity in preventing and overcoming educational losses of students of basic or specialized secondary education who make up the student body of his class.

The significant role of class teachers in the process of preventing and overcoming educational losses of students of basic or specialized secondary education is facilitated by the peculiarities of the activity of this group of pedagogical workers, namely: a wide range of job tasks, rights and responsibilities enshrined in the current Regulations on the class teacher of an educational institution of the general secondary education system, the socio-psychological and socio-pedagogical influence that the class teacher, as a rule, is able to exert both on a group of students of a stable composition (class) and on the families (parents) of its representatives, the possibility of regular and close cooperation of the class teacher with the families (parents) of students, their high level of awareness of the state of personal development of students of the class, their motivation for educational activity, and the level of academic achievements.

It is substantiated that the modern class teacher faces a wide range of tasks to prevent and overcome educational losses of students of basic and specialized secondary education: from diagnosing the risks of occurrence, qualitative and quantitative indicators of these losses, planning measures for their prevention, prophylaxis and compensation, to personal participation in relevant educational, educational and extracurricular work, coordinating the activities of other pedagogical workers (subject teachers), monitoring and evaluating the results of the fight against this negative educational phenomenon.

The main functions (directions) of the class teacher's activities in preventing and overcoming educational losses of the class's student body (students of basic or specialized secondary education) are identified and substantiated, namely: diagnostic, predictive, design, planning function, communicative, coordinating, educational, educational, developmental, preventive-prophylactic, human rights, motivational, control, regulatory, reflexive-evaluative functions. The set of functions specified above determine the content of the class teacher's activities in preventing and overcoming educational losses of students of basic or specialized secondary education who make up the student body of his class.

An important direction for further scientific research on this problem is the identification of the features of the activities of class teachers in overcoming and preventing educational losses of students of basic secondary education and specialized secondary education, as well as the study of the specifics of the above-mentioned activities in relation to students of specialized secondary education in both academic and professional areas.

Keywords: educational losses of students; prevention and overcoming educational losses; class teacher; tasks; functions.